

Ketler-Mytynska T.S. Internality as a psychological factor of personality's life-creation of psycho-pedagogical specialties students

The article briefly reviewed modern researches of psychological life-creation factors of personalities of different ages and, as a result, actuality of given theoretical research has been proved. The idea of theoretical analysis of psychological factors of students' life-creation is exposed. Three interpretations of internality (internal locus of control) as the internal localization of causes, internal localization of control and internal localization of responsibility are analyzed. The particular attention is given to a personal correlates of internality. Detected that internality (internal locus of control) has positive relations with variety of personal characteristics, which determine successful self-realization and are prerequisites for human's life-creation, designing of his own life, in particular - achievement motivation, social responsibility, awareness of life senses and aims, temporal perspective. Internality in conjunction with adequate «self-construction», responsibility, self-control is considered as the basis of personality formation as the subject of life-design. The importance of personal development of life-design in the student age is revealed. The analysis of professionograms exposed close contiguity of internality and its correlates with professionally important experts' characteristics of psycho-pedagogical specialties - personal responsibility, the ability to self-control, initiative, self-control of behavior, commitment, emotional and volitional stability, competence, ability to make independent decisions.

Keywords: life-creation of personality, locus of control, internality.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2013 р.

Статтю прийнято до друку 28.11.2013 р.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор
Шульженко Д.І.

УДК : 376.02

**ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПІСКОВОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ
В ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ**

Логвіна І.А.

Постановка проблеми. Дошкільний вік є першою сходинкою, на якій у свідомості дитини формуються певні поняття про життя та механізми життєпобудови. Особливої уваги у цьому контексті потребують діти з особливостями психофізичного розвитку, які в силу певних обмежень, відчувають труднощі у набутті життєвого та соціального досвіду. Серед таких перешкод, за даними А.Г. Шевцова, Л.М. Шипіциної та А.Г. Обухівської, є слабка емоційна стійкість дітей, порушення їх самоконтролю у всіх видах діяльності, агресивність поведінки та її провокуючий характер, труднощі пристосування до дитячого колективу, метушливість, часта зміну настрою, відчуття страху, часта відсутність правильного розуміння соціальної ролі і статусу, яскраво виражені труднощі в розрізненні найважливіших характеристик міжособистісних відносин [6] та, за даними О.Ф. Ахіпової, Р.Д. Бабенкової, Е.С. Калижнюк, І.І. Мастюкової, є порушення комунікативної та емоційної сфери [3]. Всі ці ознаки є наслідком того, що у свідомості багатьох дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку оточуючий світ становить потенційну загрозу, а незнайомі люди (однорічні та дорослі) та нові предмети викликають відчуття небезпеки та підвищують загальний рівень ситуативної тривожності. Саме тому можна стверджувати, що першим етапом організації життєвої практики такої дитини є створення умов для відчуття дитиною безпеки та довіри у найближчому її оточенні. Одним з ефективних методів створення означених умов є піскова терапія. Через власне створення піскової гри та її планування дошкільник робить перші кроки до розуміння закономірностей і механізмів життєпобудови та розкриття свого життєтворчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Досліджень з організації життєвої практики у дітей з особливостями психофізичного розвитку дошкільного віку відносно небагато. Вперше питаннями життєвої практики почала займатися Марія Монтесорі та стала засновником одного з методів роботи з дітьми, який отримав назву «метод Монтесорі». Також проблеми організації життєвої практики в освітньому процесі розкриваються у роботах І.Г. Єрмакова, Д.О. Пузікова, Л.В. Сохань, Г.М. Нессен та інших [5].

Досвід роботи з піском був описаний представниками юнганської школи психотерапії: К. Юнгом, Д. Калффом, Е. Нойманом, Е. Вейнрібом й іншими [1]. Протягом багатьох років теорія піскової психотерапії вибудовувалась та задіювалась, в основному, у психоаналітичному процесі [5]. Перший досвід К.Г. Юнга з використання піскової терапії стосувався саме дітей із мовленнєвими, інтелектуальними, афективними та поведінковими порушеннями як невербальний вид терапії, з метою дати відчуття безпеки перебування у середовищі. У дослідженнях Е. Вейнріб розкрито проблему активізації самозцілюючих резервів дитячої психіки, які виявляються за певних умов у процесі творчої гри з піском [4].

Хоча багато наукових досліджень присвячено окремим аспектам організації життєвої практики та організації піскової терапії дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку, але недостатньо висвітлені науково-практичні розвідки щодо організації життєвої практики дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку саме засобами піскової терапії.

Метою статті є розкриття досвіду використання піскової психотерапії в процесі організації життєвої практики дітей з особливостями психофізичного розвитку на прикладі відділення ранньої соціальної реабілітації комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням І.Г. Єрмакова, життєва практика – це технологія організації та супроводу діяльності дитини, спрямованої на пізнання сутності людського життя, закономірностей, принципів та механізмів життєпобудови [2]. У контексті нашого дослідження життєва практика – це організація діяльності дитини, спрямована на розширення її життєвого досвіду та збагачення навичок продуктивної взаємодії із соціумом на основі відчуття безпеки та довіри до оточення.

У загальному вигляді, піскова терапія – це вид психотерапії, який є невербальною формою психокорекції, де основний акцент робиться на прояви підсвідомого особистості. Так, Е. Нойман стверджує, що кожного разу при контакті з піском відбувається своєрідне занурення у безсвідоме. Створення пісочної композиції відображає зміст психічного життя людини. Кожен пісочний малюнок (від заняття до заняття) фіксує той чи інший стан психіки, той чи інший аспект внутрішнього світу особистості.

Пісок і вода, виступаючи важливими носіями сенсорних та емоційно-позитивних відчуттів й вражень, здійснюють заспокійливий вплив, дають емоційну розрядку й одночасно допомагають стимулювати поведінкову активність, спонукають дитину до гри [1]. Символічні рамки пісочниці дозволяють виробити відчуття структурованості, чіткості, знання межі і границь [5]. Поряд з цим, пісочниця є контейнером, який покликаний вмщувати і витримувати усі негативні і позитивні переживання дитини [4]. Це допомагає отримувати особистісний досвід взаємодії зі світом у безпечних умовах на довербальному рівні, що дуже важливо для дитини з порушеннями комунікативної та емоційної сфери.

Використовуючи метод піскової терапії з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку, фахівцю необхідно враховувати, що перш за все, піскова терапія – це терапія, яка відбувається у тривимірному просторі, який створює пісочниця. Тривимірний простір дозволяє відчути та найбільше наблизитися до реального програвання та проживання подій оточуючої дійсності, але діти з особливостями психофізичного розвитку не завжди готові до приймання та роботи в такому просторі. Досвід роботи з відторгненням дитиною даного простору буде описаний далі за текстом.

В організації життєвої практики дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку пісочна терапія має свої переваги, а саме:

- можливість роботи з невербальною експресією через взаємодію із піском та водою. К. Юнг стверджував, що «гра у пісок» вивільняє заблоковану чи пригнічену психічну енергію, що дозволяє трансформувати і спрямувати її на розвиток особистості дитини [5];

- можливість спільної терапії батьків та дитини, а також позитивне прийняття дитини батьками у процесі організації її життєвої практики. Адже вплив батьків на розвиток дитини, на її самоприйняття, на бачення себе у соціумі найбільший. Усвідомлюючи, що дитина має психофізичні особливості та відрізняється від більшості дітей, батьки не завжди спроможні на емоційно-чуттєвому рівні прийняти свого малюка. Спільна гра дитини і батьків у пісочниці допомагає побачити і почути один одного з іншого боку, налаштовує на позитивне прийняття;

- подолання психічних травм, викликаних негативним досвідом спілкування та емоційних переживань шляхом екстеріоризації фантазій і формування відчуття контролю над своїми внутрішніми переживаннями [1]. (Дитина з особливостями психофізичного розвитку через власне обмеження у діях, спілкуванні, якісній взаємодії із соціумом може отримувати негативний досвід перебування у соціальному місці, серед багатьох інших людей. Отриманий негативний досвід може спровокувати соціальний негативізм та виступати як травмуючий фактор для психіки особистості в процесі розвитку життєвої практики).

- гармонізація загального психоемоційного стану, зниження тривожності шляхом реалізації бажань дитини, перепрацювання загрозливих для усвідомлення патернів поведінки в безпечних умовах на глибинному довербальному рівні [5].

Зазвичай робота у ході пісочної терапії має ознаки невербально-символічної гри та відбувається шляхом вибудовування дитиною пісочної композиції у пісочниці із застосуванням різноманітних іграшок, дрібних предметів, піску та води. Після закінчення сеансу пісочна картинка розбирається, іграшки повертаються на місце, поверхня пісочниці розрівнюється. Саме багаторазове руйнування і відтворення світу пісочної композиції впливає на створення відчуття безпеки та довіри і зниження базової тривоги [5].

Наведемо приклад використання терапевтичного простору пісочниці з метою створення сприятливих умов для комунікації між психологом та дитиною з особливостями психофізичного розвитку. Так, у Ярослави М. (6 років, органічне ураження центральної нервової системи, розлад аутистичного спектру) спостерігалися значні труднощі в комунікативній поведінці, вибірковість у контактах, страх незнайомих ситуацій та предметів, прояви негативізму при активних спробах втрутитися у її стереотипну діяльність, відсутність експресивного мовлення. Перші 4 заняття супроводжувалися проявом вираженого страху до пісочниці та піску. Оскільки Ярослава проявляла прихильність до тварин, то фахівець, використовуючи іграшки тварин кожне заняття, намагався наблизити дитину до пісочниці, викладаючи навколо пісочниці іграшки. На 5-му занятті дівчинка зацікавилася піском, взяла іграшку біля пісочниці і кинула у пісок. З часом, використовуючи різні предмети – лопатку, палички або чашки, самостійно розпочала взаємодію з піском, але при цьому гидливість до піску лишалася, дитина контролювала свої рухи, щоб не торкнутися піску руками. Лише на 13-му занятті дитина почала пересипати пісок з долоні в долоню собі та насипати пісок фахівцю в долоні, розкопувати іграшки, використовуючи невербальні способи комунікації, прохала психолога сипати пісок струмом (даючи фахівцю пісок до рук) та підставляла свої долоні під струм. Під час роботи в пісочниці активізувався емоційний відгук. У Ярослави розширився спектр емоційних проявів, фахівцем відмічалася значне збагачення її мимічних жестів. Через пів року роботи в пісочниці дівчинка почала відтворювати перші прості ігрові сюжети.

Аналіз терапевтичної роботи з Ярославою М. дав змогу припустити, що тривала відмова від пісочниці могла бути спровокована страхом занурення у тривимірний світ створеного нею образу, оскільки саме тривимірний простір дозволяє відчути та найбільше наблизитися до реального проживання подій оточуючої дійсності. Завдя-

ки цій особливості піскового простору дівчина мала змогу програючи різноманітні життєві сценарії отримати власний життєвий досвід, спираючись який стати більш активним суб'єктом соціуму. Тривалість терапевтичного процесу з дівчинкою щодо створення сприятливих умов для комунікації між нею та психологом викликано особливостями її психічного розвитку (аутичні розлади психіки). Для дітей цієї категорії необхідно значно більше часу для формування внутрішньої готовності для наближення до тривимірного простору. У цьому контексті доцільно відмітити, що процес піскової психотерапії для дитини – це гра, яка і є засобом комунікації. Діти більш повно і безпосередньо виражають себе в спонтанній, ініційованій ними самими грі, ніж в словах, оскільки в грі вони почувають себе зручніше. Для дітей «відіграти» свій досвід і почуття – найбільш природна динамічна і оздоровлююча діяльність, якою вони можуть зайнятися [4]. Гра в піску є своєрідним засобом для передачі почуттів. Іграшки озброюють дитину відповідними засобами, оскільки вони, поза всяким сумнівом, складають те середовище, в якому може здійснюватися її самовираження.

Наведемо інший приклад. Так, Женя К. (7 років, дитячий церебральний параліч), усвідомивши, що він «не такий, як інші діти»: не може вільно та самостійно пересуватися (пересувається на візку), через що на нього звертають особливу увагу оточуючі, активно відмовлявся гуляти на вулиці та замкнувся у собі. У процесі роботи у пісочниці дитина почала відтворювати ігрові сюжети із ситуацій з власного життєвого досвіду. У пісковій грі Женя К. мав змогу ще раз прожити реальну життєву ситуацію та вивільнити свої глибокі внутрішні переживання. Безпечний терапевтичний простір дозволив знизити вплив травмуючого фактору на психіку дитини, з кожним програванням та проживанням реальної травмуючої ситуації у пісочниці. Звернемо увагу, що піскова гра виявилася для дитини символічною мовою самовираження. Маніпулюючи іграшками, дитина змогла у невербальній формі показати, як ставиться до себе, до оточуючих та до подій у своєму житті. З цього робимо висновок про те, що однією з переваг піскової терапії також є можливість організації вільної гри в якій дитина робить цілий ряд незалежних дій. Почуття і установки, які вона іноді боїться висловити відкрито, можна, нічого не побоюючись, спроектувати на обрану за власним розсудом іграшку. Замість того, щоб висловлювати почуття і думки в словах, дитина може закопати в пісок ту чи іншу іграшку, вдарити, втопити тощо.

Висновки. Використовуючи метод піскової психотерапії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку у Хортицькому центрі, ми можемо стверджувати, що цей метод є ефективним саме в процесі організації життєвої практики. Адже цей метод має такі переваги в роботі з дітьми дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку, а саме: створення безпечного тривимірного простору, можливість використання невербального спілкування, можливість спільної терапії батьків та дитини тощо.

Література

1. Газолишин В. А. Піскова психотерапія. Аналітичні корені // Науково-популярний журнал «Псі: свідомо про несвідомо». – 2007. – №1. – с. 47-54. 2. Єрмаков І. Г. Життєва компетентність особистості / Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков, Г. М. Несен / Науково-методичний посібник. – К. : Богдана, 2003. – 520 с. 3. Лебединська К. С. Діти з порушеннями спілкування: Ранній дитячий аутизм / К. С. Лебединська, О. С. Никольська, Є. Р. Баєнська. – М. : Освіта, 1989. – 320 с. 4. Родина А. М. Работа с песочницей / Е. П. Кораблина, И. А. Акиндинова, А. А. Баканова, А. М. Родина / Искусство исцеления души: Этюды о психологической помощи : Пособие для практических психологов. – СПб., 2001. – С. 114 – 118. 5. Чабан О. С. Простір та час в позасвідомому, або Про деякі фізичні константи психотерапії. Навчальний посібник / О. С. Чабан, В. А. Газолишин. – Тернопіль, 2006. – 140 с. 6. Шипицина Л. М. Детский церебральный паралич / И. И. Мамайчук, Л. М. Шипицина. – СПб. : Дидактика Плюс, 2001. – 272 с.

References

1. Gazolyshyn V. A. Piskova psyhoterapija. Analitychni koreni // Naukovo-populjarnyj zhurnal «Psi: svidomo pro nesvidomo». – 2007. – №1. – s. 47-54. 2. Jermakov I. G. Zhyttjeva kompetentnist' osobystosti / L. V. Sohan', I. G. Jermakov, G. M. Nesen / Naukovo-metodychnyj posibnyk. – K. : Bogdana, 2003. – 520 s. 3. Lebedyn'ska K. S. Dity z porushennjamy spilkuvan'ja: Rannij dytjachyj

autyzm / K. S. Lebedyns'ka, O. S. Nykol's'ka, Je. R. Bajens'ka. – M. : Osvita, 1989. – 320 s. **4. Rodina A. M.** Rabota s pesochnicej / E. P. Korablina, I. A. Akindinova, A. A. Bakanova, A. M. Rodina / Iskustvo iscelenija dushi: Jetjudy o psihologicheskoy pomoshhi : Posobie dlja prakticheskikh psihologov. – SPb., 2001. – S. 114 – 118. **5. Chaban O. S.** Prostir ta chas v pozasvidomomu, abo Pro dejaki fizychni konstanty psyhoterapii'. Navchal'nyj posibnyk / O. S. Chaban, V. A. Gazolyshyn. – Ternopil', 2006. – 140 s. **6. Shipicina L. M.** Detskij cerebral'nyj paralich / I. I. Mamajchuk, L. M. Shipicina. – SPb. : Didaktika Pljus, 2001. – 272 s.

Логвіна І.А. Досвід використання методу піскової психотерапії в процесі організації життєвої практики дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку

У статті автором розкрито досвід використання методу піскової психотерапії в процесі організації життєвої практики дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку. Надано визначення базових понять: «життєва практика» та «піскова терапія». Описано переваги піскової терапії в організації життєвої практики дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку, а саме: можливість роботи з невербальною експресією через взаємодію із піском та водою; можливість спільної терапії батьків та дитини; подолання психічних травм та емоційних переживань шляхом екстеріоризації фантазій і формування відчуття контролю над своїми внутрішніми переживаннями; гармонізація загального психоемоційного стану, зниження тривожності шляхом реалізації бажань дитини тощо. Піскова психотерапія допомагає отримувати особистісний досвід взаємодії зі світом у безпечних умовах на довербальному рівні, що дуже важливо для дитини з порушеннями комунікативної та емоційної сфери. Автором визначено, що першим етапом організації життєвої практики дитини з особливостями психофізичного розвитку визнано створення ситуацій безпеки та довіри у найближчому оточенні. Представлено приклади роботи фахівця з піскової терапії з дітьми дошкільного віку у відділенні ранньої соціальної реабілітації комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради.

Ключові слова: піскова психотерапія, життєва практика, діти з особливостями психофізичного розвитку.

Логвіна І.А. Опыт использования метода песочной психотерапии в процессе организации жизненной практики детей дошкольного возраста с особенностями психофизического развития

В статье автором раскрыт опыт использования метода песочной психотерапии в процессе организации жизненной практики детей дошкольного возраста с особенностями психофизического развития. Дано определение базовых понятий: «жизненная практика» и «песочная терапия». Описаны преимущества песочной терапии в организации жизненной практики детей дошкольного возраста с особенностями психофизического развития, а именно: возможность работы с невербальной экспрессией через взаимодействие с песком и водой; возможность совместной терапии родителей и ребенка; преодоление психических травм и эмоциональных переживаний путем экстериоризации фантазий и формирования ощущения контроля над своими внутренними переживаниями; гармонизация общего психоемоционального состояния, снижение тревожности путем реализации желаний ребенка и прочее. Песочная психотерапия помогает получать личностный опыт взаимодействия с миром в безопасных условиях на довербальном уровне, что очень важно для ребенка с нарушениями коммуникативной и эмоциональной сферы. Автором определено, что первым этапом организации жизненной практики ребенка с особенностями психофизического развития является создание ситуаций безопасности и доверия в ближайшем окружении. Представлены примеры работы специалиста по песочной терапии с детьми дошкольного возраста в отделении ранней социальной реабилитации коммунального учреждения «Хортицкий национальный учебно-реабилитационный многопрофильный центр» Запорожского областного совета.

Ключевые слова: песочная психотерапия, жизненная практика, дети с особенностями психофизического развития.

Logvina I.A. The experience of sand psychotherapy method using in the process of organization of preschool-age children with special psychophysical development life practice

In the article the author reveals the experience of sand psychotherapy method in the process of organization of preschool-age children with special psychophysical development life practice. It is given the definition of basic concepts of «life practice» and «sand therapy». It is described the benefits of sand therapy in organization of life practice of preschool-aged children with special psychophysical development, such as: the possibility to work with non-verbal expression through the interaction with the sand and water, the possibility of a common parent and child therapy to overcome the psychic trauma and emotional experiences through fantasy and formation of control feeling over their internal experiences, harmonization of general emotional state, reducing of anxiety by implementing of child's wishes etc. The sand therapy helps to get a personal experience of interacting with the world in safe conditions at the preverbal level, that is very important for a child with communication and emotional disorders. The first point of organization of preschool-age children with special psychophysical development life practice is considered to be creation of security and trust situation in the immediate surrounding. It is presented the examples of sand psychotherapy specialist works with preschool-age children in the department of early social rehabilitation in the municipal institution «Khortitskiy National Education and Rehabilitation multidisciplinary center» Zaporizhzhya Regional Rada.

Keywords: sand psychotherapy, life practice, children with special psychophysical development.

Стаття надійшла до редакції 5.12.2013 р.

Статтю прийнято до друку 12.12.2013 р.

*Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Павленко А.І.*

УДК : 378.12

**АКМЕОЛОГИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ СУБЪЕКТОВ
ОБРАЗОВАНИЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВОЗЗРЕНИЙ Г.И. ЧЕЛПАНОВА**

Федосенко Е.В.,

кандидат психологических наук, доцент

Постановка проблемы. Уже настала пора «демифологизации нашей истории» [15], всесторонней реконструкции прошлого на основе адекватной историко-научной методологии и беспрепятственного освоения новых фактов и переосмысления старых, как справедливо отмечает А.А. Никольская в своей работе о выдающемся, но незаслуженно мало изученном психологе, философе, логике, педагоге Георгии Ивановиче Челпанове. После октябрьской революции Челпанов был незаслуженно подвергнут гонениям, учитывая свои метафизические, идеалистические философские взгляды. Ученый был изгнан из Психологического института (им же и основанного), как пишет сам Челпанов: «Вы, конечно, интересуетесь, как это произошло, что нас изгнали из Института. Произошло это таким образом. Когда правительство объявило, что психология должна, подобно всем наукам, разрабатываться в духе марксизма, нас обвинили в том, что мы как метафизики и идеалисты для дальнейшей работы не годимся. Мы пытались доказать, что мы как психологи совершенно нейтральны, стоим на строго эмпирической точке зрения и в качестве таковых не можем быть ни идеалистами, ни материалистами. Но никого убедить не в состоянии. Вернее сказать, они все это прекрасно понимают, но делают вид, что не согласны. Главные наши изгнатели – это Корнилов и Блонский. Разумеется, они сами не в состоянии ничего сделать. Но грустно подумать, что они разрушат все то, что созидалось с таким огромным трудом...» [8]. Как емко сказал об ученом В.П. Зинченко: «Челпанов – человек, обладавший громад-